

תערובת חמץ ותערובת איסור

פתיחה

בשיעורים הקודמים בפרק חמישי עסקנו בהרחבה בהלכות תערובות. עיקר העיסוק התייחס לתערובות של איסור הבטלות בשישים, ובדיונים לגבי יין נסך. בשיעור השבוע נעסוק באיסור תערובת חמץ בפסח, וזאת בהשוואה לתערובת איסור.

איסור חמץ בפסח תופס מקום מרכזי בהלכות הפסח ובהכנות שאנו עושים לקראת החג. ברור שלחם הוא חמץ ואנו חייבים להשביתו ולבערו מביתנו, אולם רוב מאכלי החמץ כיום הם תערובות של חמץ עם מאכלים נוספים ולא לחם 'טהור'. גם תערובת חמץ הינה אסורה מדאורייתא ונחלקו התנאים, האמוראים ובעקבותיהם הראשונים, מהי רמת האיסור בתערובת חמץ, ואיזה סוג של תערובת נאסרה בפסח, לפני החג ולאחריו.

נציין, כי מעמדו ההלכתי של איסור חמץ, הינו מעמד מיוחד והוא שונה משאר איסורים בשתי נקודות עיקריות:

1. חמץ אוסר בכל שהוא ולא בשיעור של אחד לשישים.

2. לפני פסח החמץ הינו היתר, ורק במשך שבעת ימים בשנה הוא מוגדר כאיסור.

בשיעור זה, נשווה בין תערובת חמץ בפסח ובין הלכות תערובות, וזאת לאור השיעורים הקודמים שנכתבו על נושאים אלו. במסגרת השיעור נעלה מספר סברות המקשרות בין שני התחומים, אולם נקדים ונדגיש כי מדובר על הצעה בלבד וכמובן דרכי פירוש אחרים לא ננעלו.

הדיון בענייני תערובת חמץ מתרכז במסכת פסחים בעיקר סביב שתי סוגיות עיקריות: הסוגיה בדף מג עוסקת בהגדרת רמת האיסור של תערובת חמץ בפסח, והסוגיה בדף ל דנה איזה סוג של תערובת חמץ נאסר.

יש לא או 'סתם' איסור?

הגמרא בפסחים מביאה דיון בין התנאים בנוגע לתוקפו של איסור חמץ בפסח. לדעת כולם יש עונש כרת על איסור חמץ בפסח, והתנאים נחלקו האם ישנו לאו נפרד על תערובת חמץ:

"רב נחמן אמר: רבי אליעזר היא, דתניא: על חמץ דגן גמור - ענוש כרת, **על עירובו - בלאו**, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: על חמץ דגן גמור - ענוש כרת, **על עירובו - בלא כלום**..." (פסחים מג.)

הרי"ף (יב:) מסביר שגם לפי חכמים קיים איסור לאכול תערובת חמץ בפסח, אך הם אינם מונים זאת כלאו נפרד. לכן, אין לוקים על תערובת חמץ כל עוד אין שיעור משמעותי של חמץ בתערובת. כאשר יש שיעור משמעותי של חמץ בתערובת, כזית בכדי אכילת פרס, אין זה יותר תערובת חמץ אלא חמץ גמור. סברה זו מובאת בדברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (ל"ת קצח) ונראה שבדרך זו יש להסביר את דברי הרי"ף.

בעל המאור חולק על הרי"ף ומבין שלהלכה נפסק שיש לאו נפרד על תערובת חמץ. כך היא גם שיטת הרמב"ם וכפי שהוא מונה בספר המצוות איסור נפרד של אכילת תערובת חמץ בפסח:

"והמצוה הקצ"ח היא שהזהירנו מאכול דברים שיש בהם תערובת חמץ, ואע"פ שאינן לחם כמו המוריס והכותח והשכר והדומה להם... ולשון מכילתא (דרשב"י)... וכבר התבאר בפסחים (מד.) **שעם היותם אסורים ומוזהר מאכילתם לא נתחייב באכילתם מלקות אלא אם היה בהן כזית חמץ בכדי אכילת פרס**. אמנם אם היה בהן ערב חמץ פחות מזה השעור אין חייבין על אכילתן מלקות".

הרמב"ם מביא כראיה לדבריו את דברי המכילתא שאומרת במפורש שיש לאו מיוחד על תערובת חמץ. כמו הרי"ף, גם הרמב"ם מחלק בין תערובת שיש בה כזית כדי אכילת פרס ותערובת שאין בה כשיעור זה, והחילוק הוא לעניין מלקות. למרות שהרמב"ם חולק על הרי"ף וסובר שיש איסור לאו גם על תערובת חמץ, לדעת שניהם לוקים רק במקרה שיש שיעור חמץ של כזית בכדי אכילת פרס.

יסוד המחלוקת

בשיעורים הקודמים דנו בסברות השונות בהסבר פעולת ביטול איסור בתערובת. הצענו שתי דרכי הסתכלות על תערובת שהאיסור התבטל בה היות וכמותו פחותה מאחד בשישים:

1. אין כלל איסור בתערובת הואיל והאיסור נהפך להיתר.
2. האיסור נמצא בתוך התערובת אך מכיוון שהוא כל כך מועט אין לו כוח לאסור את התערובת, ולכן התבטל מותר.

ניתן להציע שמחלוקת הראשונים בתוקף איסור תערובת חמץ, מקבילה לחקירה הכללית של ביטול איסור בתערובת:

- לדעת הרמב"ם, האיסור איבד את הגדרתו הראשונית בתערובת, והוא נהפך להיות היתר. לדעת הרמב"ם, איסור תערובת חמץ הינו דין מיוחד: למרות שיש כאן תערובת שבה החמץ היה ראוי אפילו להתבטל במקרים מסוימים, יש איסור מיוחד לגבי חמץ בתערובת.
- לעומת זאת לדעת הרמב"ן, דין חמץ בפסח זהה להלכות תערובות בשאר איסורים. האיסור נשאר עם אותה הגדרה הלכתית גם בתוך התערובת, ולכן יש איסור לאכול תערובת חמץ גם אם יש חמץ בשיעור של משהו. כאשר יש כמות גדולה של חמץ בשיעור כזית כדי אכילת פרס חזר דינו להיות כחמץ גמור.

נראה כי לחקירה זו ניתן לקשר מחלוקת נוספת המופיעה בדברי השולחן ערוך:

"אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בס', אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים.

הרמב"ם כלל אינו מזכיר את היסוד של חוזר וניעור, וניתן להסביר שלפי הרמב"ם אכן אינו חוזר וניעור, ובמקרה זה יש איסור מיוחד משום תערובת חמץ³.

לאור הסבר זה, ניתן לחזור לשאלתנו הראשונה לגבי יסוד מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, ונסה להגדירה שנית. לשיטת הרמב"ם, בשאר איסורים האיסור מאבד את שמו בתוך התערובת, אולם דין חמץ בפסח שונה עקרונית משאר איסורים הואיל וקיים איסור מיוחד של תערובת חמץ. לכן, למרות שעקרונית תערובת חמץ מלפני פסח היתה אמורה להתבטל, במקרה זה הוא מקבל שם חדש של תערובת חמץ ואסור. לפי שיטת הרמב"ן דין ביטול חמץ בתערובת מקביל עקרונית לשאר איסורים, ולכן לגביו אין לאו מיוחד של תערובת חמץ. במקרה ויש שיעור גדול בתוך התערובת אז יש לנו חמץ בעין ואדם שיאכל תערובת זו עובר על אכילת חמץ.

תערובת חמץ וביטולה

הגמרא בפסחים (טז:) מביאה מחלוקת תנאים בעניין תערובת 'חמץ שעבר עליו הפסח' שהתערב במינו / שלא במינו: ר' יהודה סובר שיש איסור לאו על אכילת חמץ שעבר עליו הפסח, ואילו ר' שמעון אומר שאין איסור באכילתו.

בהמשך, הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים מהו שיעור הביטול בתערובת של מין במינו. כידוע בתערובת של מין בשאינו מינו או בודקים בנתינת טעם (=1/60)⁴. אם האיסור נותן טעם בתערובת הרי התערובת אסורה, אך אם הוא אינו מורגש כלל - האיסור בטל. נחלקו האמוראים מה דין תערובת מין במינו - לדעת רב ושמואל האיסור אסור במשהו, ואילו ר' יוחנן וריש לקיש חולקים וסוברים שדין תערובת זו שווה למין בשאינו מינו והוא בטל בשישים. במחלוקת זו עסקנו בהרחבה בשיעור נפרד.

בעקבות מחלוקת זו נחלקו האמוראים בדין תערובת חמץ בפסח, כפי שמסוכם בטבלה:

חמץ שלא בזמנו		חמץ בזמנו		
מין בשאינו מינו	מין במינו	מין בשאינו מינו	מין במינו	
מותר	אסור במשהו (סובר כר' יהודה)	אסור במשהו (גזירה משום מין במינו)	אסור במשהו	רב
מותר	מותר (סובר כר' שמעון)	בנותן טעם	אסור במשהו	שמואל
מותר	מותר (סובר כר' שמעון)	אסור בנותן טעם	אסור בנותן טעם (1/60)	ר' יוחנן

3 חיזוק להבנה זו ברמב"ם ניתן להביא משיעורנו לגבי חוזר וניעור וקמא קמא בטיל (ראה הערה 1). בסיום השיעור הערנו שהרמב"ם לא סובר את העקרון של חוזר וניעור ולכן סביר שגם לגבי דיני חמץ הרמב"ם לא פסק זאת.

4 ראה בשיעורנו בעניין [נתינת טעם בתערובת](#).

הגה: ונוהגין כסברא הראשונה בכל תערובות שהוא לח בלח. ומיהו בדבר יבש שנתערב או שיש לחוש לתערובת... (סי' תמ"ז, סעיף ד).

השו"ע פוסק להלכה שאם חמץ התבטל בשישים לפני פסח הוא אינו חוזר וניעור בפסח¹. השו"ע מוסיף שיש חולקים שסוברים שהחמץ חוזר וניעור ולכן התערובת אסורה בפסח. ניתן להציע שנקודת המחלוקת בין שתי השיטות טמונה בחקירה שהעלנו לעיל: אם אנו מבינים שהחמץ נהפך להיות היתר, הרי וודאי שאין סברה להגיד שהוא חוזר וניעור. אולם, אם הוא נשאר כאיסור אך עד כה הוא לא השפיע, יתכן ובפסח הוא יאסור את כל התערובת והוא ישוב ויתעורר.

ברם, כאשר אנו מעיינים בדברי הבית יוסף אנו מוצאים היפוך בשיטות, והרמב"ם הוא הסובר שהחמץ חוזר וניעור בפסח. לפי הסברה שהצענו, הרמב"ם סובר שההיתר נבלע ונעלם בתערובת, ולכן היינו מצפים שהוא יסבור שקמא קמא בטיל גם לגבי חמץ לפני פסח.

ככדי לנסות ולענות על בעיה זו, נראה כי יש לשנות את נקודת ההנחה של השאלה. נקודת ההנחה נובעת מההבנה שסיבת האיסור נובעת מכך שהחמץ חוזר וניעור, אך נראה שאין הבנה זו הכרחית:

הבית יוסף מפנה לתשובת הרשב"א וכאשר מעיינים בתשובה במקור רואים שהרשב"א לא הזכיר כלל את דין חוזר וניעור. הרשב"א נשאל על המקרה הבא:

"שאלת חטים שנפלו לתוך המים והוציאו ונגבום. ואחר כך נתערבו בתוך חטים מרובים מהם אבל לא היה בהם ששים. מהו להוסיף עליהם ולבטלם בשישים כיון שעדיין לא הגיע זמן איסור חמץ ולאכלן אפילו בפסח²?"

השאלה עוסקת בדין ביטול איסור לכתחילה, וגם הרשב"א שאוסר לעשות זאת, אינו אוסר משום דין חוזר וניעור, אלא משום שיש בעיה ש"הרי הוא כמבטל איסור בתוך הפסח". בנוסף, בהמשך דבריו, הרשב"א מוסיף את שיטת הגאונים שאפילו חמץ מועט שהתערב לפני פסח אינו בטל.

יתכן וטעם הדין אינה כפי דברי המגיד משנה שהובא בבית יוסף (דין חוזר וניעור), אלא האיסור נובע מלאו מיוחד של תערובת חמץ. חמץ הוא איסור שונה משאר איסורים והתורה ריבתה בו לאו, שגם אם הוא בטל לפני פסח, תערובת שחמץ נמצא בתוכה נאסרת.

נראה שבדרך זו יש להסביר את פסק הרמב"ם בסיום פרק ד בהלכות חמץ ומצה:

"דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאק וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח, ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו".

1 בשיעור קודם בפרק עסקנו בהרחבה בדין [חוזר וניעור](#).

2 דיון בשאלה זו מופיע במספר ראשונים (בעיקר בראשוני אשכנז) ונוגע למציאות שהייתה נפוצה בימיהם ולכן מדובר על שאלה הלכה למעשה.

לעד, אלא בזמן בעתיד יהפוך להיות, נקרא 'דבר שיש לו מתירין'. ניתן לקשר זאת לדברי הרמב"ם שהצענו לעיל, שבפסח ישנו איסור לאו מיוחד על החמץ והוא פוקע מיד עם תום החג, ולכן החמץ שווה לדבר שיש לו מתירין ואוסר במשהו.

חלק מראשוני אשכנז סוברים שיש בעיה להגדיר חמץ כ'דבר שיש לו מתירין', מכיוון שבניגוד לשאר המקרים של 'דבר שיש לו מתירין' – הניתרים לעולם, חמץ יאסר שוב בשנה הבאה. כהבנה זו כותב האור זרוע:

"ולי אינה נראה קשיא דלא שייך הכא דבר שיש לו מתירין דהמאכל מתקלקל לשהות כמו שתירץ רבי יעקב. וגם בשם רבי חיים שמעתי בדבר החזר לאיסורו מאליו כמו חמץ שחזר לשנה הבאה לאיסורו לא שייך דבר שיש לו מתירין..." (ח"ב סימן רנו)⁷.

נגענו במחלוקת זו בקצרה, אולם יש עוד לחקור האם יסודה של מחלוקת זו בשאלת מעמד חמץ בפסח כאיסור⁸ או שמדובר במחלוקת בהגדרת דבר שיש לו מתירין, ובשאלה מדוע דינו יותר חמור מתערובת איסור רגילה⁹.

השלכות להסבר דברי רבא

ראינו שלושה הסברים מדוע פסיקת רבא היא רק בדין חמץ ולא לגבי שאר איסורים. להלכה חמץ בפסח אוסר במשהו לעומת שאר איסורים שנאסרים רק בנותן טעם. נפקא מינה אפשרית בין ההסברים תהיה כאשר התנאי של רש"י אינו מתקיים. כך למשל, במקרה בו אין איסור כרת (לדוגמה ביום י"ד משש שעות ועד תחילת יום טו) - לפי הטעם הראשון החומרא נובעת מחומרת העונש, ולכן דינו יהיה שווה לשאר איסורים, לעומת זאת לפי שיטת הרמב"ם יתכן וגם בזמן זה החמץ יאסור במשהו והוא דבר שיש לו מתירין.

אנו מוצאים שישנם נושאי כלים על הרמב"ם שהציעו השלכה זו:

"ודוקא בתוך הפסח אבל משש שעות עד הלילה הוי כשאר איסורין... וכן כתב הרא"ש בפרק כל שעה (ס"ה) וזה לשונו: וחמץ משש שעות ולמעלה אף על פי שלוקין עליו מן התורה כיון שאין בו כרת הרי הוא כשאר איסורין ובטל בששים... והרב המגיד כתב בפרק א' (ה"ה) שיש מי שכתב דלפי מה שכתב הרמב"ם (מאכ"א פט"ו ה"ט) שהטעם שחמץ בפסח במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין הוא הדין בנתערב ערב פסח משש שעות ולמעלה שהוא במשהו" (ב"י סימן תמ"ז).

7 וראה גם בדברי המרדכי בפסחים פ"ב סימן תקעג. שאלה בעלת השלכות רבות בהקשר זה היא מה הפסיקה להלכה- האם חמץ הוא דבר שיש לו מתירין. בעניין זה עיין בשו"ת יביע אומר א"ח ח"ז סימן מד; א"ח ח"ח סימן מד, שמעלה להלכה שהן לשרע והן לדעת הרמ"א אין לחמץ דין של דבר שיש לו מתירין. וראה שם בהשלכות שהוא מציע בתשובות אלו לגבי שתייה ממי הכנת בפסח.

8 האם מדובר על לאו נפרד (רמב"ם) ולאחר הפסח הלאו פוקע, אלא שאין לאו מיוחד על חמץ אלא הגדרה שלו כאיסור בתקופות מסוימות.

9 לא נרחיב בעניין זה במסגרת זו; להרחבה עיין בדברי רש"י בביצה ג,ב ד"ה 'אפילו באלף', ובר"ן בנדרים דף נב,א. יתכן ומחלוקת הראשונים בסברת דין דבר שיש לו מתירין היא יסוד מחלוקת הראשונים בעניין הגדרת חמץ כדבר שיש לו מתירין. עיין גם בצ"ח ביצה ד,א ד"ה רב אשי.

כפי שמוצג בטבלה לעיל, הגמרא מקשרת את דין חמץ בפסח עצמו ולאחריו, לשני דיונים שונים:

1. ביטול בתערובת של מין במינו ותערובת של מין בשאינו מינו.

2. מחלוקת ר' שמעון ור' יהודה בדין חמץ שעבר עליו הפסח שהזכרנו לעיל.

לאחר שהגמרא מציגה את שיטות האמוראים היא מביאה את דברי רבא שפוסק להלכה באופן הבא:

"אמר רבא: הלכתא, חמץ בזמנו, בין במינו בין שלא במינו - אסור במשהו, כרב. שלא בזמנו, בין במינו בין שלא במינו - מותר, כרבי שמעון. ומי אמר רבא הכי? והאמר רבא: רבי שמעון קנסא קניס, הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא! - הני מילי בעיניה, אבל על ידי תערובת - לא. ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: כי הוינן בי רב נחמן, כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא, אמר לן: פוקו וזבינו חמירא דבני חילא" (ל.)

רבא אינו פוסק להלכה כאף אחת מהשיטות שראינו: מצד אחד הוא פוסק את דברי רב לגבי דין תערובות, אך הוא אינו מסכים עמו לגבי דין חמץ שעבר עליו הפסח והוא פוסק בעניין זה כשיטת ר' שמעון. לדבריו של רבא ישנה השלכה הלכתית לדיני תערובות- מפשט דבריו עולה שדין תערובת חמץ זהה לדיני תערובות הכלליים, ואיסור אוסר בתערובת של מין במינו במשהו.

להלכה, מוסכם על הראשונים כי פוסקים כרבא לגבי חמץ בפסח שאוסר במשהו. הראשונים נחלקו, האם אנו מקבלים את דברי רבא גם לגבי שאר איסורים, או רק לגבי פסח⁵:

רוב הראשונים סוברים שדברי רבא נפסקו לגבי חמץ בלבד, ולכן רק בחמץ אנו פוסקים שמין במינו אוסר במשהו, אך לגבי תערובת של שאר איסורים מין במינו האיסור הוא בנתינת טעם – כלומר ב60.

ממה נובע ההבדל בין חמץ לשאר איסורים? בראשונים אנו מוצאים שלושה הסברים לשאלה זו:

1. רש"י ד"ה שלא במינו- "ואף על גב דאית ליה לרב בכל איסורין שלא במינו בנותן טעם - רב גזר בחמץ בזמנו, הואיל ובכרת הוא, שלא במינו אטו במינו".

2. רש"י בהמשך הד"ה- "ואף על גב דבחלב ודם לא גזר שלא במינו אטו מינו - התם הוא דבדילי מיניה, אבל חמץ לא בדילי מיניה, הואיל ואוכלו כל ימות השנה".

3. רמב"ם (מאכלות אסורות טו,ט) - חמץ הוא דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אוסר בכל שהוא.

שני הסבריו של רש"י, נובעים מתוך הבנה כי בחמץ ישנו דין מיוחד ולכן חכמים גזרו בו גזרה ייחודית. בדברי הרמב"ם לעומת זאת, אין חומרה מיוחדת בחמץ, ודינו נובע מהדין הכללי של 'דבר שיש לו מתירין'⁶. מאכל שאיסורו אינו נמשך

5 שיטה ייחודית היא דעת השאליות שחמץ בפסח בתערובת מין בשאינו מינו אוסר בנותן טעם. ראה בטור א"ח ריש סימן תמז. לגבי פסיקת ההלכה עסקנו בהרחבה בשיעורנו בעניין תערובת מין במינו- להוסיף הפניה מקושרת.

6 כך גם שיטת הרמב"ם במלחמות, פסחים ז,ב באלפס; וראה גם בדיונו של הר"ן שם.

כפי שכתבנו לעיל, המגיד משנה מבין שלשית הרמב"ם חמץ לפני פסח (ביום י"ד) לא יבטל בשישים¹⁰. אולם, נראה כי לאור יסוד שהרחבנו עליו במקום אחר ניתן להסביר שגם לפי שיטת הרמב"ם חמץ ביום יד יבטל בשישים¹¹. הרמב"ם מבחין בין שני איסורים שונים של אכילת חמץ וזאת ע"י הבחנה בין שתי מצוות לא תעשה:

1. מצוות ל"ת קצ"ז- איסור אכילת חמץ שבעת ימים.

2. מצוות ל"ת קצ"ט- איסור אכילת חמץ ביום י"ד.

לא נוכל להרחיב כאן בהוכחת דברי הרמב"ם בסוגיית הגמרא ובמשנה תורה, ורק נסכם כי מדברי הרמב"ם נראה שניתן להפריד בין לאו שנאמר על שבעת הימים שעונשו כרת, ובין לאו אחר שעונשו מלקות על יום יד הנסמך להקרבת קרבן הפסח.

האיסור באכילת תערובת חמץ (מצוות ל"ת קצח) נסמך לאיסור של שבעת ימים, והוא אינו קשור כלל ללאו של יום יד. יום יד נאסר משום הקרבת קרבן פסח, משום חג הפסח, והוא איסור נפרד ושונה מאיסור אכילת חמץ במהלך חג המצות¹². ניתן וניתן לחדש בשיטת הרמב"ם שאיסור תערובת חמץ הוא רק בשבעת ימי הפסח, ולא ביום י"ד. ביום י"ד דין חמץ הוא ככל שאר איסורים ולכן הוא אוסר בנתינת טעם. יום י"ד אינו נחשב כדבר שיש לו מתירין הואיל ולאיסור זה אין מתירין, שהרי ברגע שנגמר ל"ת קצט מתחיל ל"ת קצז, וממילא מבחינתנו אין לו מתירין לעולם ולכן דינו ככל שאר איסורים. וצ"ע.

סיכום

הלכות פסח משיקות בהרבה תחומים לנושאים רבים ושונים בהלכה. בשיעור הקודם עסקנו בהשוואה להלכות הכשרת כלים, והשבו ראינו את השונה והשווה בין דיני תערובת חמץ ודיני תערובות הכלליים. בכל אחד מהנושאים האלו יש להבחין ולבחון האם דיני חמץ בפסח הם ייחודיים וחורגים ממסגרות ההלכה ה'רגילה', או שמא הם סעיף וענף לכללי ההלכה הקבועים. לשאלה זו יכולות להיות הן השלכות הלכתיות רבות והן השלכות לגבי השאלה איך אנו תופסים את האיסורים וההלכות ומה עומד ברקע שלהם.

כפי שראינו, הרבה מדיני תערובת חמץ שונים משאר דיני תערובת, וישנן חומרות ייחודיות לחמץ. הצענו כי הרמב"ם מבין שיש דין מיוחד בחמץ ולכן הוא מונה מצווה ייחודית של איסור אכילת חמץ, שנובעת מהשוני והייחוד של איסור אכילת חמץ. יתכן והבנה זו עומדת בבסיס שיטות חלק מהראשונים שחמץ אוסר במשהו בפסח בגלל חומרתו, וממילא הם מקבלים את העיקרון שנפסק ברמב"ם ומיישמים אותו בהלכות אחרות.

10 וראה בהרחבה על שיטות אלו בשו"ת יביע אומר או"ח ח"ח סימן מד.

11 עיין במאמרי בעלון שבות 164- 'מצוות אכילת מצה'.

12 ראה בעניין החילוק בין שני החגים: תוס' ר"ד בפתיחת פרק ערבי פסחים. י"ד. גילת במאמרו 'ייחודו של יום ארבעה עשר בניסן' בתוך 'פרקים בהשתלשלות ההלכה', עמודים 123-134. הרב מרדכי ברויאר בספרו 'פרקי מועדות', עמודים 93-126.

* * * * *

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תש"ע
עורך: אביעד בינשטוק
* * * * *

בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
* * * * *

משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il
לביטול רישום לשיעור: <http://etzion.org.il/vbm/>